

Resumé av
Föredrag på
Hindsgavl, juni 1943

Utvecklingsmöjligheterna i svensk industri.

II.

Sammanfattning av planerat föredrag vid nordisk handels- och erhvervskursus på Hindsgavl juni 1943.

I Sverige började industrialiseringen taga fart relativt sent. Ännu år 1870, då den stora världsutställningen i London ägde rum, var Sverige ett i jämförelse med de stora industriländerna utvecklat land. Detta gällde såväl industriens omfång som dess tekniska ståndpunkt.

Utvecklingen därefter ända fram till det andra världskriget har främst inneburit, att Sverige på det industriella området successivt har hämtat in de tidigare utvecklade industriländernas försprång. Ännu år 1914 hade denna inhämtning endast delvis genomförts. År 1939 är däremot inhämtningsprocessen i väsentliga avseenden avslutad. Under hela denna utveckling har man i Sverige kunnat dra fördel av den tekniska utveckling, som ägt rum i utlandet.

Det är detta förhållande som förklarar, att den ekonomiska utvecklingen i Sverige gått så snabbt i jämförelse med många andra länder och att den även under mellankrigsperioden kunnat fortsätta i relativt obruten takt, medan det på många andra håll i världen inträdde en industriell stagnation.

Man kan också uttrycka saken så, att utvecklingen i Sverige hittills i hög grad varit extensiv, och detta i flera olika avseenden:

1. Man har allt fullständigare utnyttjat naturtillgångarna (skog, malm, vattenkraft).

2. Man har flyttat in i landet förädlingen av utländska råvaror till färdigfabrikat (textil-, gummiindustri etc.).

3. Utvecklingen har varit extensiv även i den meningen, att Sverige haft en växande befolkning. Detta har i sin tur inneburit, att folk med lätthet kunnat överföras till industrien, och att man i samband därmed fått en urbanisering, som i sin tur givit upphov till omfattande industriella produktionsuppgifter.

Följande exempel visa styrkan i den utveckling, som ägt rum mellan de båda världskrigen: Mellan år 1913 och år 1939 har produktionen av pappersmassa två- à tredubblats, produktionen av papper tredubblats och av maskiner fyrdubblats. - Den produktiva befolkningen har under senare årtionden tillväxt med omkring 100.000 personer per 5-årsperiod. Genom utflyttning från jordbruket har emellertid en ännu större mängd arbetskraft ställts till övriga näringsgrenars, och då främst industriens, disposition. Bostadsproduktionen på tätorterna har mellan nyss angivna år icke mindre än femdubblats.

Man står emellertid nu inför en vändpunkt i denna utveckling. Råvarorna kunna på flera områden icke exploateras i snabbare takt. Man har på många områden kommit mycket nära full självförsörjning med färdigfabrikat, baserade på importerade råvaror. Samtidigt stagnerar befolkningsutvecklingen; tillskotten till den produktiva befolkningen kommer inom kort att utebli.

Det extensiva skedet av svensk industriell utveckling måste sålunda i övervägande grad betraktas som avslutat.

Den frågan är därför just nu av en oerhörd betydelse: Vad finns det för fortsatta utvecklingsmöjligheter för svensk industri? På vilka vägar kan man efter kriget genomföra en expansion i samma takt som tidigare?

En sådan frågeställning ter sig i Sverige naturlig. Det finns nämligen många goda skäl att önska en fortsatt industriell utveckling och att icke låta nöja sig med den utveckling, som hittills kommit till stånd. För det första är en standardhöjning önskvärd för de breda lagren; och vägen dit går givetvis över storindustriell drift. För det andra föreligger alltid den risken, att ett stillastående inom industrien leder till tillbakagång. Men vidare är det av vikt att hålla utvecklingstron vid liv; den tjänstgör ju på ett ganska omärkligt sätt som en smörjolja i samhällsmaskineriet.

Mot bakgrunden av vad jag tidigare sagt är det klart, i vilken riktning utvecklingsmöjligheterna främst måste vara att söka. För det första måste det bli fråga om en längre driven förädling av våra inhemska råvaror och för det andra nu en höjning av befolkningens levnadsstandard. - Man skulle möjligen vilja tillägga: export av produkter, baserade på importerade råvaror. Sådan industri har ju spelat en betydande roll i sådana länder som Danmark och Schweiz. Jag tror emellertid för min del, att möjligheter av detta slag icke ligga närmast till hands.

Sammanfattningsvis kan man sålunda konstatera, att den svenska industriens utveckling, som tidigare främst varit extensiv, i framtiden i främsta rummet måste tänkas få en intensiv inriktning.

Innan jag går närmare in på frågan, hur en sådan ut-

veckling skall kunna åstadkommas, skall jag anföra några siffror, som visa storleken av olika industrigrupper i Sverige.

Arbetarantal inom olika industrigrupper.

| | |
|-------------------------|---------|
| Tunga industrier | 200.000 |
| Skogsindustri | 100.000 |
| Importvaruindustri | 100.000 |
| Livsmedelsindustri | 50.000 |
| Byggnadsämnesindustrier | 40.000 |
| Kemisk-teknisk industri | 10.000 |

Summa arbetare 500.000

Med importvaruindustri har jag här avsett sådan industri, som i främsta rummet baserats på importerade råvaror. Hit kunna hänföras sådana industrigrupper som textil-, läder och gummivaruindustri. Dessa industrigrupper bidrog i hög grad till den snabba industriella utvecklingen under 1930-talet. Man har på många områden genom denna utveckling närmat sig full självförsörjning med färdiga varor. En fortsatt utveckling kommer därför i högre grad än tidigare att bli beroende av en standardhöjning för konsumenterna.

Vad gäller byggnadsämnesindustrien är att märka, att hushållsbildningen på grund av den väntade befolkningsutvecklingen snabbt kommer att avtaga. Visserligen behövs i Sverige en stark höjning av bostadsstandarden men även om en mycket snabb sådan kommer till stånd, torde man knappast kunna räkna med fortsatt utvidgning av byggnadsindustrien.

För livsmedelsindustrien gäller ju att utvecklingen i regel går relativt långsamt beroende därpå, att livsmedelskonsumtionen stiger relativt långsamt vid en höjning av inkomstnivån.

För samtliga de tre nämnda industrigrupperna måste

man sålunda konstatera, att så att säga "naturliga" förutsättningar för en fortsatt utveckling i snabb takt, som skulle kunna bilda grundvalen för ett allmänt industriellt uppsving, icke föreligga i samma grad som före kriget. I varje fall måste utvecklingen bli starkt beroende av en fortsatt standardhöjning.

Återstår så två mera betydande industrigrupper, nämligen skogsindustrien och de tunga industrierna.

Vad skogsindustrien angår, måste man konstatera, att de svenska skogarnas tillväxt fullt utnyttjas vid den kapacitet, som den svenska skogsindustrien nu har. Den utväg för ett fortsatt framåtskridande, som här öppnar sig, är dels ett bättre tillvaratagande av det avfall, som uppstår både i skogen och vid industriföretagen samt dels en längre driven förädling av de färdiga produkterna. På det sist nämnda området öppna sig en rad nya möjligheter. Under senare år har sålunda utvecklingen av snickeriindustrien och annan träförädlingsindustri tilldragit sig stor uppmärksamhet. På längre sikt synes man emellertid framför allt kunna tillmäta möjligheterna att utveckla en kemisk industri på basis av sådana biprodukter som sprit och lignin en mycket stor betydelse. Stora utbyggnader av kemiska industrier, anslutna till skogsindustrien, ha redan företagits. Men många tekniska problem återstå ännu olösta och det kommer sannolikt att dröja rätt länge innan den på skogen baserade kemiska industrien blir en industrigren av verkligt betydande storleksordning.

På kort sikt torde utvecklingen av de tunga industrierna få tillmätas större betydelse. I stor utsträckning

komma de även i fortsättningen att vara sysselsatta med att genomföra den plan för den svenska upprustningen, som nu är fastslagen. Stora uppgifter torde även komma att erbjuda sig på exportmarknaderna. På kortare sikt kommer sannolikt återuppbyggnaden i de krigshärjade länderna att ställa stora anspråk på verkstadsmateriel. Obegränsade möjligheter kunna här yppa sig, om exempelvis den ryska marknaden åter öppnas för svenska exportvaror. På längre sikt måste man räkna med, att den fortskridande industrialiseringen världen runt kommer att kräva material från järn- och verkstadsindustrien. På hemmamarknaden finnes ett betydande utrymme för en höjning av standarden. Jag behöver här endast nämna sådana produktionsuppgifter som en fortsatt mekanisering av jordbruket och en mekanisering av hushållsarbetet.

I detta sammanhang skulle jag även vilja peka på den betydelse, som kan tänkas tillkomma en vidgad nordisk marknad efter kriget. Just för verkstadsindustriens produkter gäller det i hög grad, att man kan sänka kostnaderna genom att förlänga de serier, som tillverkas av olika varor. Detta skulle bli möjligt, om man avlägsnade de ekonomiska gränserna de nordiska länderna emellan och därav skulle de olika ländernas verkstadsindustrier var och en på sitt område kunna profitera.

På de tunga industriernas område synes man sålunda ha anledning hoppas på snara utvecklingsmöjligheter. Men tydligt är, att man här blir i hög grad beroende av världshandelns framtida utveckling och därom måste ju nu tyvärr en betydande ovisshet råda. En betydande ovisshet måste i själva verket råda om hela den svenska industriproduktionens

yttre marknadsbetingelser.

Men därav får man givetvis icke draga den slutsatsen, att man nu icke kan göra annat än lägga händerna i kors och avvakta den framtida utvecklingen. De åtgärder, som nu kunna vidtagas, äro framför allt av två slag, som kunna sammanfattas under rubrikerna: rörlighet och effektivitet. Rörligheten avser att snabbt kunna anpassa produktionen efter nya marknader och nya behov. Effektiviseringen avser att förbättra konkurrensläget gentemot utlandet och hävda den egna produktionens ställning i konkurrensen både på export- och hemmamarknaden.

En ökad rörlighet kan främst åstadkommas genom teknisk forskning, som öppnar nya produktionsmöjligheter. Det var naturligt under den tidigare, mera extensiva period av den svenska industriella utvecklingen, som jag tidigare skildrat, att man i viss mån försummade den tekniska forskningen. Man kunde nämligen i många avseenden profitera på utlandet. Nu gäller det i högre grad än tidigare för svensk industri att bryta sig egna nya vägar. Omfattande åtgärder ha också vidtagits för att befrämja den tekniska forskningen. Den tekniska undervisningen har moderniserats. Forskningsstipendier ha tillkommit, som möjliggöra för unga ingenjörer att fullfölja sina studier med forskningsarbete. Viktigast är emellertid den utvidgning av de tekniska forskningsinstituten, som för närvarande genomföres. Man har fått upp ögonen för, att forskningen måste bedrivas i stor skala för att kunna ge snabba resultat. Den moderna tekniska forskningen kräver även dyrbara anläggningar och kostnaderna för denna verksamhet bli därför stora. De kunna ej bestridas av det

enskilda företaget, och det har därför blivit naturligt att etablera ett samarbete mellan dessa genom industriens organisationer, som i sin tur ha inlett samarbete med staten. Dessa parter ha delat kostnaderna för stora forskningsinstitut, som nu uppföras eller äro beslutade. Störst är det nya träforskningsinstitut, som nu bygges. Vidare skola uppföras institut för textil-, cement-, metall-, kraft- och bränsle-, läder- samt oxid- och silikatkemisk forskning. Dessa institut skola angripa de grundläggande tekniska forskningsproblemen. De enskilda industriföretagen bygga samtidigt i stor utsträckning nya forskningsinstitut för tillämpad forskning.

Här har sålunda en stor rörelse satts i gång men det kommer väl sannolikt att dröja länge innan åtgärderna bära frukt i full utsträckning.

Efter förra kriget blev rationaliseringen inom den svenska industrien av största betydelse för dess möjlighet att bryta sig väg genom efterkrigskrisens svårigheter. Denna rationalisering har sedermera fullföljts i oförminskad takt.

Rationaliseringen är ju i främsta rummet en uppgift för det enskilda företaget. Men man har alltmera fått upp ögonen för, att man icke kan se det enskilda företaget som en isolerad enhet utan måste undersöka, om icke i vissa fall hela industribranscher kunna vara irrationellt uppbyggda. Det är ju en kännetecknande företeelse i modernt näringsliv, att konkurrensen mellan företagen på olika sätt blir begränsad och detta har i många fall tenderat att bevara mindre effektiva företag vid sidan av de mera effektiva. Man har inom industrien i växande grad fått upp ögonen för,

att även på detta område behövs ett samarbete. Vad man därvid framför allt måste sikta till, är en förlängning av produktionsserierna. Vägen till detta mål går över en begränsning av antalet varutyper, en specialisering av de enskilda företagen och eventuellt en begränsning av antalet företag. En sådan utveckling kan komma till stånd antingen genom en sammanslagning av flera företag eller genom fria överenskommelser mellan dessa.

Industriens Utredningsinstitut, där jag arbetar, ägnar sig bland annat åt förberedande undersökningar av sådana problem. Det blir här fråga om ekonomisk forskning för praktiska ändamål och denna forskning har sin plats vid sidan om den tekniska forskningen. Även på den ekonomiska forskningens område är det motiverat med ett samarbete de olika företagen emellan.

Industriens intresse för en intensifiering av näringslivet sträcker sig emellertid utanför den egentliga industriens rågångar och där vänta i många fall större rationaliseringsuppgifter. Genom en sådan rationalisering kan man åstadkomma en sänkning av produktionskostnaderna för industrien, och samtidigt frigöra arbetskraft, som behövs för nya tillverkningar. De områden, som därvid främst äro aktuella, äro distributionen av industriprodukter, den inhemska råvaruproduktionen, och då främst skogsbruket, samt den konsumtionsvaruproduktion utanför industrien, som främst bestämmer industriarbetarnas levnadskostnader, d.v.s. jordbruket och bostadsproduktionen. Alla dessa områden har den svenska industrien under senare tid börjat ägna ett allt livligare intresse.

Det kunde synas, som om jag här lagt alltför stor vikt vid samarbetet mellan industriföretagen, när det gäller att lösa industriens utvecklingsproblem. Jag har emellertid medvetet framhåvt det så starkt därför, att det representerar det nya inslaget i industriens strävanden. Den viktigaste grundvalen för den industriella utvecklingen förblir dock den enskilda företagsamheten. Jag har dock för min del den uppfattningen, att samarbete och enskilt initiativ ej behöva utesluta varandra utan kunna förenas och befrukta varandra.

Jag har tidigare framhållit, att framtiden sannolikt kommer att erbjuda större svårigheter för den industriella utvecklingen, än vad den mött tidigare. Detta motiverar en pessimistisk syn på utvecklingsmöjligheterna. Samtidigt har jag den uppfattningen, att man genom kraftigare och mera planmässiga åtgärder än tidigare av det slag jag här antytt bör kunna övervinna dessa svårigheter. Därför anser jag också, att man i sista hand har anledning låta optimismen taga överhand, när man söker bedöma den svenska industriens framtida utvecklingsmöjligheter.